

Nafn skóla
Haustönn 2026

Dýrategundir í útrýmingarhættu

Nafn nemanda
Kennitala
Áfangi

Kennari: Nafn kennara

Tegund í útrýmingarhættu er tegund sem er talin eiga á hættu að deyja út, meðal annars vegna þess að stofn hennar er lítill eða vegna breytinga á búsvæði hennar.

Alþjóðanáttúruverndarsambandið¹ metur útrýmingarhættu tegunda meðal annars á grundvelli stofnstærðar, breytinga á stofnstærð, útbreiðslusvæðis og þeirra ógna sem steðja að tegundinni. Tegundir sem flokkast í bráðri hættu, í hættu eða í nokkurri hættu teljast samkvæmt skilgreiningu IUCN vera í útrýmingarhættu (IUCN, 2025, 2026).

Tegundir hafa þróast og dáið út frá því að líf hófst á jörðinni og útdauði er því eðlilegur hluti af þróunarsögunni. Áhyggjuefni samtímans er hins vegar sá mikli hraði sem tegundir eru að hverfa með, einkum vegna athafna manna.

Rannsóknir benda til þess að núverandi útdauðatíðni sé mun hærri en hin svokallaða náttúrulega eða bakgrunnsútdauðatíðni. Í einni umfangsmikilli rannsókn var áætlað að útdauðatíðni hryggdýra á síðustu öld hefði verið allt að 100 sinnum hærri en bakgrunnstíðnin (Ceballos et al., 2015). Aðrar rannsóknir hafa metið nútímaútdauðatíðni um 100–1.000 sinnum hærri en bakgrunnstíðnina (Cowie et al., 2022).

Minnkandi líffræðileg fjölbreytni getur haft áhrif á starfsemi heilla vistkerfa. Þegar tegundir hverfa geta áhrifin því náð langt út fyrir þá einu tegund sem deyr út. Sérstaklega getur það haft áhrif þegar lykiltegundir hverfa, þar sem þær gegna mikilvægu hlutverki í fæðuvefjum og starfsemi vistkerfa. Helstu ógnirnar við tegundir í dag eru meðal annars eyðing og hnignun búsvæða, ofnýting náttúruauðlinda, mengun, ágengar framandi tegundir og loftslagsbreytingar (IUCN, 2025, 2026).

Nokkrar tegundir sem finnast við Ísland eru á alþjóðlegum válista IUCN. Þar má meðal annars nefna steypireyði, sem er flokkuð sem tegund í hættu á heimsvísu, og sléttbak, sem er í bráðri hættu. Sandreyður er einnig flokkuð sem tegund í hættu á heimsvísu. Mikilvægt er þó að hafa í huga að staða tegundar á heimsvísu þarf ekki að vera sú sama og staða stofns hennar við Ísland (Náttúrufræðistofnun Íslands, e.d.).

Þetta skiptir máli þegar fjallað er um tegundir við Ísland. Til dæmis er langreyður flokkuð sem tegund í nokkurri hættu (Vulnerable) á heimsvísu samkvæmt IUCN, en Náttúrufræðistofnun Íslands metur stöðu hennar við Ísland betri en heimsástandið gefur til kynna (Náttúrufræðistofnun Íslands, e.d.).

Ástand stofns gefur vísbendingu um líkurnar á því að tegund haldi áfram að lifa af. Þegar ástand tegundar er metið er ekki aðeins litið til fjölda einstaklinga á tilteknum tíma heldur einnig til breytinga á stofnstærð, æxlun, útbreiðslusvæði, búsvæði og þekktra ógna. IUCN notar staðlaðar aðferðir til að meta útrýmingaráhættu og skiptir tegundum í níu flokka, allt frá útdauðum tegundum til tegunda sem ekki hefur enn verið hægt að meta (IUCN, 2026).

¹ International Union for Conservation of Nature (IUCN).

Samningur Sameinuðu þjóðanna um líffræðilega fjölbreytni² var samþykktur árið 1992 og tók gildi árið 1993. Ísland gerðist aðili að samningnum árið 1994. Í dag eiga 196 ríki og svæðisbundin samtök aðild að samningnum. Markmið hans eru meðal annars að vernda líffræðilega fjölbreytni, stuðla að sjálfbærri nýtingu hennar og tryggja réttláta skiptingu á ávinningi af erfðaauðlindum (Convention on Biological Diversity, e.d.).

Þekktasti alþjóðlegi listinn yfir stöðu tegunda með tilliti til útrýmingarhættu er rauði listi IUCN (The IUCN Red List of Threatened Species). Listinn er eitt mikilvægasta tækið sem notað er til að meta ástand líffræðilegrar fjölbreytni í heiminum. IUCN metur þar tegundir eftir stöðu stofna þeirra og þeim ógnum sem að þeim steðja. Flokkarnir „í bráðri hættu“, „í hættu“ og „í nokkurri hættu“ teljast saman mynda hóp tegunda sem eru í útrýmingarhættu (IUCN, 2026).

Samkvæmt nýjustu uppfærslu IUCN frá júlí 2026 voru 175.909 tegundir á rauða listanum og 49.505 þeirra, eða um 28%, voru taldar í útrýmingarhættu. Þessar tölur ná til dýra, plantna og sveppa. Mikilvægt er að hafa í huga að rauði listinn nær enn ekki yfir allar þekktar tegundir heims og því gefa tölurnar ekki fullkomna mynd af stöðu allra tegunda á jörðinni (IUCN, 2026).

Sérstök áhersla hefur verið lögð á stöðu hákarla og skata. Samkvæmt alþjóðlegu mati IUCN eru 37% hákarla- og skötutegunda í útrýmingarhættu. Ofveiði er helsta ógnin, en búsvæðamissir, hnignun búsvæða og loftslagsbreytingar hafa einnig áhrif (IUCN, 2021).

Ein tegund sem hefur vakið athygli er komódódreki, stærsta núlifandi eðlutegund heims. Loftslagsbreytingar eru meðal þeirra þátta sem ógna tegundinni og er talið að hækkandi hitastig og sjávarstaða geti minnkað hentugt búsvæði hennar um að minnsta kosti 30% á næstu 45 árum (IUCN, 2021).

Helstu ástæður þess að sífellt fleiri tegundir eru í hættu eru eyðing og hnignun búsvæða, ofnýting náttúruauðlinda, ofveiði, ólöglegar veiðar, mengun, ágengar tegundir og loftslagsbreytingar. Nýjustu gögn IUCN sýna að þrýstingur á líffræðilega fjölbreytni er enn mikill og að verndun og endurheimt náttúrulegra búsvæða getur skipt sköpum fyrir framtíð margra tegunda (IUCN, 2025, 2026).

Sumir vísindamenn hafa lýst núverandi hnignun líffræðilegrar fjölbreytni sem upphafi að sjötta fjöldaútdauðanum (Ceballos et al., 2015; Cowie et al., 2022).

Setjið dagsetninguna í dag hér

Setjið nafnið ykkar hér

² Convention on Biological Diversity.

Heimildaskrá

- Ceballos, G., Ehrlich, P. R., Barnosky, A. D., García, A., Pringle, R. M., & Palmer, T. M. (2015). Accelerated modern human-induced species losses: Entering the sixth mass extinction. *Science Advances*, 1(5), e1400253. <https://doi.org/10.1126/sciadv.1400253>
- Convention on Biological Diversity. (e.d.). *Country profiles: Iceland*. <https://www.cbd.int/countries?country=is>
- Cowie, R. H., Bouchet, P., & Fontaine, B. (2022). The sixth mass extinction: Fact, fiction or speculation? *Biological Reviews*, 97(2), 640–663. <https://doi.org/10.1111/brv.12816>
- International Union for Conservation of Nature. (2021, 4. september). *Tuna species recovering despite growing pressures on marine life – IUCN Red List*. <https://iucn.org/news/species/202109/tuna-species-recovering-despite-growing-pressures-marine-life-iucn-red-list>
- International Union for Conservation of Nature. (2025). *IUCN Red List version 2025-1: Table 1a*. https://nc.iucnredlist.org/redlist/content/attachment_files/2025-1_RL_Table_1a.pdf
- International Union for Conservation of Nature. (2026, 9. júlí). *From desert frog to deep-sea molluscs, remarkable species at risk – IUCN Red List*. <https://iucn.org/press-release/202607/desert-frog-deep-sea-molluscs-remarkable-species-risk-iucn-red-list>
- Náttúrufræðistofnun Íslands. (e.d.). *Válisti spendýra*. <https://www.ni.is/en/resources/publications/red-lists/spendyr>